

УДК 342.951 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.76>

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ СУДОВОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Чумак В.В.,*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету**Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6171-2250>*

Чумак В.В. Конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України.

У статті визначено конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України.

Зазначено, що конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України, необхідно зазначити, що вони включають у себе: принцип утвердження та забезпечення прав і свобод громадянина; принцип рівності перед законом громадян; принцип поваги до гідності громадянина; принцип верховенства права; принцип законності; принцип соціальної справедливості; принцип толерантності.

Підкреслено, що першочерговим серед конституційних принципів діяльності Служби судової охорони України є саме принцип верховенства права, адже у своїй діяльності працівники Служби судової охорони України повинні діяти, у першу чергу керуючись принципом верховенства права, дотримуючись пріоритету прав людини перед будь-якими іншими цінностями.

Наголошено, що принцип рівності перед законом забезпечує однакові умови для кожного члена суспільства та покладає на працівників Служби судової охорони України обов'язок не надавати будь-яких привілеїв чи обмежень. Працівник Служби судової охорони України ні в якому разі не повинен приймати одну зі сторін під час виникнення ситуацій, пов'язаних із порушенням закону.

Зазначено, що визнання, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина є обов'язком Служби судової охорони України. Оскільки в адміністративній діяльності Служби судової охорони України застосовуються заходи адміністративного примусу, вони безпосередньо тією чи іншою мірою стосуються прав і свобод людини та громадянина. Саме тому цей принцип є досить важливим. Принцип поваги до гідності громадян в адміністративній діяльності Служби судової охорони України означає дотримання прав та свобод не тільки щодо правомірних громадян, а й для тих, хто порушує закон.

Підкреслено, що принцип поваги до гідності громадян в адміністративній діяльності Служби

судової охорони України означає дотримання прав та свобод не тільки щодо правомірних громадян, а й для тих, хто порушує закон.

Ключові слова: Конституційні принципи, діяльність, Служба судової охорони України, верховенство права, закон, нормативно-правові акти.

Chumak V. Constitutional principles of the activity of the Judicial Protection Service of Ukraine.

The article defines the constitutional principles of the activity of the Judicial Protection Service of Ukraine.

It is noted that the constitutional principles of the activity of the Judicial Protection Service of Ukraine, it should be noted that they include: the principle of affirming and ensuring the rights and freedoms of a citizen; the principle of equality before the law of citizens; the principle of respect for the dignity of a citizen; the principle of social justice; the principle of tolerance.

It is emphasized that the principle of the rule of law is the primary among the constitutional principles of the activity of the Judicial Protection Service of Ukraine, because in their activities the employees of the Judicial Protection Service of Ukraine must act, first of all, guided by the principle of the rule of law, observing the priority of human rights over any other values.

It is emphasized that the principle of equality before the law ensures the same conditions for every member of society and imposes on the employees of the Judicial Protection Service of Ukraine the duty not to grant any privileges or restrictions. An employee of the Judicial Protection Service of Ukraine should in no case accept one of the parties during the occurrence of situations related to the violation of the law.

It is noted that the recognition, observance and protection of human and citizen rights and freedoms is the duty of the Judicial Protection Service of Ukraine. As measures of administrative coercion are applied in the administrative activities

of the Judicial Protection Service of Ukraine, they directly affect the rights and freedoms of a person and a citizen to one degree or another. That is why this principle is quite important. The principle of respect for the dignity of citizens in the administrative activities of the Judicial Protection Service of Ukraine means the observance of rights and freedoms not only for lawful citizens, but also for those who violate the law.

Key words: Constitutional principles, activity, Judicial Protection Service of Ukraine, rule of law, law, normative legal acts.

Вступ. Конституційні принципи, визначальні засади, головні ідеї, що закріплюють законності розвитку економічної, політичної та соціальної систем суспільства, правовий статус людини і громадянина, повинні братися до уваги при створенні поточного галузевого законодавства. Конституційні принципи визначають сутність Конституції, її зміст, а також основи всіх галузей національного права. Принципи мають нормативний характер, вони є обов'язковими для виконання [1, с. 44-45].

Розглядаючи конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України, необхідно зазначити, що вони включають у себе: принцип утвердження та забезпечення прав і свобод громадянина; принцип рівності перед законом громадян; принцип поваги до гідності громадянина; принцип верховенства права; принцип законності; принцип соціальної справедливості; принцип толерантності.

Огляд літератури. Загальні питання діяльності Служби судової охорони України були предметом наукових досліджень В.Б. Авер'янова, М.І. Ануфрієва, Г.В. Атаманчука, О.М. Бандурки, О.І. Безпалової, Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, О.П. Гетьманець, С.М. Гусарова, В.О. Заросило, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, М.Н. Курка, В.В. Мартиновського, О.І. Миколенка, О.М. Музичука, О.В. Негодченка, О.І. Остапенка, В.П. Петкова, В.М. Плішкіна, О.С. Проневича, О.Ю. Синявської, А.О. Собакаря, Х.П. Ярмакі, О.Н. Ярмиша та інших науковців. Однак, незважаючи на достатньо велику кількість наукових праць з різних напрямків діяльності Служби судової охорони України, питання конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України, висвітлені фрагментарно, в межах більш широкої правової проблематики, відповідно залишились не вирішеними проблеми теоретичного, організаційного і правового характеру їх діяльності, що підкреслює доцільність наукового пошуку з досліджуваних питань.

Таким чином, необхідність удосконалення та системного оновлення діяльності Служби судової охорони України, форм та методів їх управлінської діяльності, принципи діяльності Служби

судової охорони України та відсутність комплексних наукових досліджень цієї проблематики обумовлюють актуальність і вказують на необхідність комплексного дослідження конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України.

Метою цієї статті є визначення конституційних принципів діяльності Служби судової охорони України.

Результати дослідження. Конституцією України проголошено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Основний закон має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 8) [2].

Принцип верховенства права також визнано у таких міжнародних нормативних актах, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, [3, с. 270], Статут Ради Європи [4, с. 215].

Як зазначає А.М. Колодій, принцип верховенства права у правовій державі визначає умови життєдіяльності всього соціального організму, тобто створення, існування і функціонування державних органів та громадських організацій, соціальних спільностей, ставлення до них, а також взаємовідносин окремих громадян, а тому він є базовим, найбільш значущим. Саме завдяки цьому він модифікується у різних сферах функціонування держави і права, наприклад, у правотворенні, правореалізації, правоохороні [5, с. 124].

Ми погоджуємося з В.Б. Авер'яновим, який у своїй роботі наголошує на тому, що принцип верховенства права не може ототожнюватися з принципом верховенства закону, який означає пріоритетність законів перед іншими формами нормативно-правового регулювання суспільних відносин.

Автор визначає принцип верховенства права як принцип функціонування держави, тобто пріоритетність прав і свобод людини перед будь-якими іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави та підпорядкування діяльності всіх без винятку державних інститутів потребам реалізації та захисту зазначених прав [6, с. 33-37].

Отже, ми вважаємо, що першочерговим серед конституційних принципів діяльності Служби судової охорони України є саме принцип верховенства права, адже у своїй діяльності працівники Служби судової охорони України повинні діяти, у першу чергу керуючись принципом верховенства права, дотримуючись пріоритету прав людини перед будь-якими іншими цінностями.

Необхідно відмітити, що принцип верховенства права повинен застосовуватися однаково для всіх без винятку, тобто і у відношенні гро-

мадян, і стосовно працівників органів внутрішніх справ.

Наступним у системі конституційних принципів є принцип законності, який відіграє не менш важливу роль в діяльності Служби судової охорони України.

Розглянемо погляди вчених щодо поняття законності взагалі.

Відповідно до ст. 6 Конституції України [2], органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. У ст. 19 Конституції України зазначається, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2].

Отже, як ми бачимо, принцип законності безпосередньо у Конституції України не закріплений, але чітко впливає зі змісту її норм.

Більшість учених, предметом наукових інтересів яких було дослідження принципу законності, дотримуються приблизно схожої думки, що запорукою реалізації принципу законності є дії всіх суб'єктів правовідносин виключно у правовому полі, відповідно до норм чинного законодавства.

При невиконанні вимог принципу законності, залежно від ступеня суспільної небезпечності, діяння може тягти за собою кримінальну, адміністративну, матеріальну чи дисциплінарну відповідальність.

Україна є правовою державою, тому великого значення набуває питання щодо утвердження та забезпечення прав і свобод її громадян, тому неможливо лишити без уваги і цей принцип.

Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Як справедливо зазначає В.Б. Авер'янов, принцип утвердження та забезпечення прав і свобод громадян полягає у створенні таких умов, за яких кожна особа могла б самостверджуватись як гідний член суспільства [61, с. 584].

Ми цілком погоджуємося з такою позицією автора і вважаємо необхідним констатувати, що Служба судової охорони України, на наше переконання, посідають ключову роль в утвердженні та забезпеченні прав і свобод громадян, адже в ході здійснення своєї діяльності, у тому числі і адміністративної, вони найчастіше виступають суб'єктом правовідносин із громадянами і повинні постійно керуватися принципом утвердження та забезпечення прав і свобод її громадян.

Наступним у системі конституційних принципів є принцип рівності перед законом. Згідно зі ст. 24 Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [2].

Тобто одна особа не повинна бути у привілейованому чи дискримінованому становищі порівняно з іншою особою. Також має бути забезпечена відсутність дискримінації.

Недискримінація означає заборону необґрунтованого відмінного ставлення до осіб, які знаходяться в однаковій ситуації, чи однакового підходу до осіб, які перебувають у різних ситуаціях. [8, с. 606, 9, с. 22].

В.Б. Авер'янов зазначає, що принцип рівності перед законом має забезпечувати однакові «стартові» умови кожному громадянину для самореалізації в суспільстві [7, с. 584].

Отже, цей принцип забезпечує однакові умови для кожного члена суспільства та покладає на працівників Служби судової охорони України обов'язок не надавати будь-яких привілеїв чи обмежень. Працівник Служби судової охорони України ні в якому разі не повинен приймати одну зі сторін під час виникнення ситуацій, пов'язаних із порушенням закону.

Неможливо лишити без уваги і принцип поваги до гідності громадян.

Згідно зі ст. 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності [2].

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням [2].

Надзвичайна важливість цього принципу у системі принципів адміністративної діяльності Служби судової охорони України пояснюється тим, що в Україні людина, її права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю [2].

Визнання, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина є обов'язком Служби судової охорони України. Оскільки в адміністративній діяльності Служби судової охорони України застосовуються заходи адміністративного примусу, вони безпосередньо тією чи іншою мірою стосуються прав і свобод людини та громадянина. Саме тому цей принцип є досить важливим.

Отже, принцип поваги до гідності громадян в адміністративній діяльності Служби судової охорони України означає дотримання прав та свобод не тільки щодо правомірних громадян, а й для тих, хто порушує закон.

Наступним конституційним принципом є принцип соціальної справедливості.

Цей принцип прямо не закріплений у Конституції України, а впливає з її змісту. Так, згідно зі ст. 1, Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою;

згідно зі ст. 3, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

За тлумаченням, поданим у словнику С.І. Ожегова, «справедливий» – той, що діє неупереджено, відповідно до істини; здійснюваний на законних та чесних підставах; істинний, правильний [10, с. 658].

Саме з принципу справедливості випливають не тільки рівні права громадян, а й рівні їх обов'язки, однакова відповідальність перед законом осіб, які порушили закон. Це повною мірою стосується і державних органів, підприємств та установ, громадських організацій, їх відносин як між собою, так і з громадянами. [11, с. 30].

Принцип соціальної справедливості знаходить своє вираження в об'єктивності, доброзичливості, неупередженості при притягненні до відповідальності кожного, хто вчинив правопорушення, у правильному застосуванні правових норм, у вірному визначенні відповідності шкідливості протиправного вчинку заходам стягнення і т. ін. [12, с. 31].

Одним із досить важливих конституційних принципів є принцип толерантності.

Толерантність виражається у прагненні досягти взаємного розуміння і узгодження різнорідних інтересів та точок зору без застосування тиску, переважно методами роз'яснення та переконання [13, с. 167].

В.В. Логвінчук визначає толерантність як налаштованість сторін діалогу на позитивну взаємну сприйнятливість, повагу, відсутність будь-яких упереджень та фобій [14, с. 710–715].

Досить вдало, на наш погляд, поділяє толерантність на групи Л.С. Тарасюк, а саме:

1) гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншого полу, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншого полу, відсутність ідей про перевагу одного полу над іншим; вікова толерантність – неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком.

2) расова толерантність – відсутність упереджень до представників іншої раси;

3) релігійна толерантність – ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих, представників різних конфесіональних груп і т. д. [15, с. 39–44, 16, с. 251, 17, с. 132].

Отже, на шляху реформ служби судової охорони України і перетворення Служби судової охорони України у принципово новий орган – Служби судової охорони України толерантність у взаємовідносинах із громадянами як ніколи важлива. Це питання потребує особливої уваги на всіх рівнях професійної підготовки працівників Служби судової охорони України, адже посилена увага до формування у останніх професій-

ної етики, виховання певних моральних якостей тощо стане підґрунтям для налагодження партнерських відносин із громадянами і підвищить рівень поваги та довіри до Служби судової охорони України.

Аналіз теоретичних поглядів вчених та нормативно-правових актів України привів до висновку, що конституційні принципи адміністративної діяльності Служби судової охорони України включають у себе: принцип утвердження та забезпечення прав і свобод громадянина; принцип рівності перед законом громадян; принцип поваги до гідності громадянина; принцип верховенства права; принцип законності; принцип соціальної справедливості; принцип толерантності.

Перспективними подальшими науковими дослідженнями слід визначити конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України в країнах-членах Європейського союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституційне право України: підруч. для студентів ВНЗ / за ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. Харків: Право, 2018. 416 с.
2. Конституція України: від 28 черв. 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Конвенція [Рада Європи] про захист прав людини і основоположних свобод: від 4 листоп. 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Статут Ради Європи: від 5 трав. 1949 р.: ратиф. Україною 31 жовт. 1995 р. Офіційний вісник України. 2014. № 26. Ст. 1733.
5. Колодій А.М. Принципи права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
6. Авер'янов В. Зasadниче значення принципу верховенства права у сфері виконавчої влади. *Вісник державної служби України*. 2016 № 3. С. 33–37.
7. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. для студентів юрид. спец. ВНЗ: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / [Авер'янов В.Б. (голова редкол.), Битяк Ю.П., Зуй В.В. та ін.]. Київ: Юрид. думка, 2014. 583 с.
8. Стандарти Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции Российской Федерации: Избранные права / Ин-т права и публич. политики; [науч. ред.: Н.В. Варламов, Т.А. Васильева]. Київ, 2012. 606 с.
9. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / Центр політико-прав. реформ; [за заг. ред. О.А. Банчука]. Київ: [Москаленко О.М.], 2013. 588 с. URL: http://www.pravo.org.ua/files/ebook/PS_05__4_2.pdf.

10. Ожегов С.И. Словарь русского языка. 18-е изд., стер. Київ 1996. – 796 с.
11. Кунев Ю.Д. Принципи побудови та вдосконалення організаційної структури органів внутрішніх справ України: загальнотеоретичні аспекти державного управління: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2001. 227 с.
12. Тучак М.О. Адміністративно-правові засади діяльності дільничних інспекторів міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 Київ, 2012. 208 с.
13. Тойнби А.Дж. Постижение истории : пер. с англ.; [сост. Огурцов А.П.; вступ. ст. Уколовой В.И., закл. ст. Рашковского Е.Б.]. Київ. Прогресс, 1991. 736 с.
14. Логвінчук В.В. Толерантність як чинник утвердження громадського суспільства в Україні. *Держава і право*. 2015. Вип. 28. С. 710–715.
15. Тарасюк Л.С. Проблеми культури толерантності в сучасному суспільстві. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 1. С. 39–44.
16. Чумак В.В. Роль і місце вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 250–258
17. Чумак В.В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз : монографія. Харків : Константа, 2019. 490 с.